

BOSHQARUV USULLARINING KICHIK MAKTAB YOSHIDAGI BOLALAR PSIXOEMOTSIONAL HOLATIGA TA'SIRI

Tulegenova Dilfuza Ergash qizi
Toshkent Kimyo Xalqaro universiteti
2-kurs magistranti
<https://doi.org/10.5281/zenodo.17960769>

ARTICLE INFO

Qabul qilindi: 10-dekabr 2025 yil
Ma'qullandi: 14-dekabr 2025 yil
Nashr qilindi: 17-dekabr 2025 yil

KEYWORDS

pedagogik boshqaruv, kichik maktab yoshi, psixoemotsional holat, demokratik uslub, avtoritar boshqaruv, emotsional rivojlanish.

ABSTRACT

Ushbu maqolada kichik maktab yoshidagi bolalarning psixoemotsional rivojlanishiga pedagogik boshqaruv usullarining ta'siri o'rganilgan. Zamonaviy ta'lim tizimida demokratik, avtoritar va liberal boshqaruv uslublari bolalarning emotsional barqarorligi, o'zini-o'zi boshqarish qobiliyati va ijtimoiy moslashuviga qanday ta'sir ko'rsatishi tahlil qilingan.

Kirish. Kichik maktab yoshi (6-10 yosh) bolaning shaxsiy rivojlanishida muhim bosqich bo'lib, aynan shu davrda o'quvchining o'ziga bo'lgan munosabati, emotsional intellekti va ijtimoiy ko'nikmalari shakllanadi [1]. Pedagogik boshqaruv usullari nafaqat bilim olish jarayoniga, balki bolaning psixologik salomatligiga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy pedagogika nazariyasi va amaliyotida o'qituvchining boshqaruv uslubi o'quvchining emotsional holatini belgilovchi asosiy omil sifatida tan olinadi [2]. Muammoning dolzarbligi shundaki, noto'g'ri tanlangan boshqaruv strategiyalari bolalarda tashvish, qo'rquv, o'ziga ishonchsizlik kabi salbiy emotsional holatlarni keltirib chiqarishi mumkin, bu esa uzoq muddatli psixologik oqibatlarga olib keladi. Maqolaning maqsadi turli pedagogik boshqaruv usullarining kichik maktab yoshidagi bolalarning psixoemotsional holatiga ta'sirini ilmiy adabiyotlar tahlili orqali baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Tadqiqot zamonaviy pedagogik psixologiya va ta'lim boshqaruvi sohasidagi ilmiy manbalar tahlili metodologiyasiga asoslangan. Tahlil jarayonida Kurt Levin tomonidan ishlab chiqilgan va keyinchalik pedagogikaga moslashtirilgan uch asosiy boshqaruv uslubi – demokratik, avtoritar va liberal (laissez-faire) – nazariy asos sifatida qabul qilindi [3]. Pedagogik boshqaruv uslubini bolalarning psixoemotsional holatiga bog'lovchi zamonaviy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, o'qituvchining muloqot strategiyasi, tartib-intizom usullari va qarorlar qabul qilish jarayoniga o'quvchilarni jalb etish darajasi ularning emotsional barqarorligiga bevosita ta'sir qiladi [4].

Rossiya Federatsiyasi olimlarining 2022-yildagi tadqiqotlari shuni aniqladi ki, avtoritar muhitda o'qiydigan bolalarda tashvish darajasi 43% yuqori bo'lib, ular kamroq mustaqil qaror qabul qilish qobiliyatiga ega va o'ziga ishonch darajasi pastroq [5]. Bunday boshqaruv uslubi bolalarda doimiy stressli holat, muvaffaqiyatsizlikdan qo'rqish va ijodiy faollikning pasayishiga

olib keladi. O'qituvchining qat'iy va tanqidiy munosabati bolaning o'z-o'zini baholash tizimini buzadi, natijada u tashqi baholashga haddan tashqari bog'liq bo'lib qoladi. Demokratik boshqaruv uslubi hamkorlik, o'zaro hurmat va o'quvchilarning qaror qabul qilish jarayoniga faol ishtirokiga asoslangan. Xorijiy tadqiqotchilar bolalarning psixoemotsional rivojlanishi uchun aynan ushbu uslubning optimal ekanligini isbotlaganlar [6]. Demokratik muhitda o'qiydigan kichik maktab yoshidagi bolalar yuqori emotsional intellekt, yaxshi ijtimoiy moslashuvchanlik va muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini namoyon etadilar. O'zbekiston pedagogik amaliyotida ham demokratik boshqaruv elementlarini joriy etish ijobiy natijalar berishi tasdiqlanmoqda [7]. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, haddan tashqari liberal muhitda bolalar noaniqlik va tartibsizlik tufayli emotsional notinchlikni boshdan kechirishlari, o'zini-o'zi tartibga solish ko'nikmalarini rivojlantira olmasliklari mumkin [8].

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, pedagogik boshqaruv uslubi kichik maktab yoshidagi bolalarning psixoemotsional holatini shakllantiruvchi eng muhim omillardan biridir. Demokratik boshqaruv strategiyasi barcha ko'rsatkichlar bo'yicha eng maqbul natijalarni beradi: bunday muhitda o'qiydigan bolalar emotsional jihatdan barqaror, ijtimoiy faol va o'z imkoniyatlariga ishonchli bo'lib o'sadilar. Ular muvaffaqiyatsizliklarni konstruktiv qabul qilish, his-tuyg'ularini sog'lom ifodalash va boshqalar bilan samarali hamkorlik qilish ko'nikmalariga ega bo'ladilar. Bu bolalarning akademik yutuqlari ham yuqori bo'ladi, chunki ularning o'rganishga bo'lgan ichki motivatsiyasi kuchli rivojlangan.

Avtoritar boshqaruv uslubi qisqa muddatda samarali ko'rinsa-da, uzoq muddatli psixologik zararli ta'sirga ega. Bunday muhitda o'qiydigan bolalarda psixosomatik kasalliklar, uyqu buzilishi, agressiv yoki aksincha, haddan tashqari bo'ysunuvchan xulq-atvor shakllari kuzatiladi. Ular o'z fikr va his-tuyg'ularini erkin ifodalashdan qo'rqadilar, ijodiy faollik pasayadi va o'rganish jarayoniga bo'lgan qiziqish yo'qoladi. Eng xavflisi, bunday tajriba bolaning shaxsiy rivojlanishiga uzoq muddatli salbiy ta'sir ko'rsatib, kelajakda o'ziga ishonchsiz, tashqi nazoratga bog'liq shaxs shakllanishiga olib kelishi mumkin.

Liberal boshqaruv uslubi esa kichik maktab yoshidagi bolalar uchun etarli tuzilma va yo'nalishni ta'minlay olmaydi. Garchi mustaqillikni rag'batlantirish muhim bo'lsa-da, bu yoshdagi bolalar hali o'z xatti-harakatlarini to'liq boshqarish uchun zarur ko'nikmalarga ega emaslar va o'qituvchi tomonidan aniq chegaralar hamda qo'llab-quvvatlashga muhtojdirlar. Haddan tashqari erkinlik noaniqlik hissini kuchaytiradi va o'z-o'zini tartibga solish qobiliyatining shakllanishiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, eng samarali yondashuv demokratik asosga ega, lekin vaziyatga qarab moslashuvchan boshqaruv strategiyasidir. O'qituvchi bolalarning individual xususiyatlarini, yoshini va konkret vaziyat talablarini hisobga olgan holda turli usullar elementlarini maqbul kombinatsiyalashtirib qo'llashi kerak. Muhimi, har qanday boshqaruv uslubi hurmat, qo'llab-quvvatlash va bolaning psixologik xavfsizligini ta'minlash tamoyillariga asoslanishi zarur.

Xulosa. Tadqiqot natijalari pedagogik boshqaruv usullarining kichik maktab yoshidagi bolalarning psixoemotsional holatiga chuqur va uzoq muddatli ta'sir ko'rsatishini yaqqol namoyish etdi. Demokratik boshqaruv uslubi bolalarning emotsional barqarorligi, ijtimoiy moslashuvchanligi va shaxsiy rivojlanishi uchun eng qulay sharoitni yaratadi. Avtoritar yondashuv psixologik stressni kuchaytiradi va bolaning sog'lom shaxsiy o'sishiga to'siqinlik qiladi. Liberal uslub esa bu yosh guruhi uchun etarli yo'nalish bermaydi. Amaliy tavsiya sifatida

ta'lim muassasalarida o'qituvchilarni zamonaviy pedagogik psixologiya asoslariga ko'ra tayyorlash va qayta tayyorlash, demokratik boshqaruv prinsiplarini joriy etish, har bir bolaning individual psixologik ehtiyojlarini hisobga oluvchi differensiallashgan yondashuv qo'llash zarur. Kelajakda bu sohada amaliy tadqiqotlar o'tkazish, o'zbek ta'lim tizimi kontekstida optimal boshqaruv modellarini ishlab chiqish maqsadga muvofiqdir. Pedagoglar jamoasida psixologik kompetentlikni oshirish va bolalarning emotsional salomatligini ustuvor yo'nalish sifatida belgilash zamonaviy ta'limning muhim talabi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Alimova N.Sh. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning psixologik xususiyatlari va ularning ta'limdagi ahamiyati // Pedagogika va psixologiya muammolari. – Toshkent, 2021. – №2. – B. 45-52.
2. Смирнова Е.О., Холмогорова В.М. Стили педагогического общения и их влияние на эмоциональное благополучие младших школьников // Вопросы психологии. – 2022. – №4. – С. 38-49.
3. Anderson K.J., Minke K.M. Teacher Classroom Management Styles and Student Achievement in Elementary Schools // Educational Psychology Review. – 2023. – Vol. 35. – №1. – P. 125-147.
4. Реан А.А., Коломинский Я.Л. Социально-педагогическая психология и психология управления образовательным процессом. – Санкт-Петербург: Питер, 2021. – 352 с.
5. Волкова Е.Н., Гришина А.В. Влияние авторитарного стиля педагогического руководства на эмоциональное состояние младших школьников // Психологическая наука и образование. – 2022. – Т. 27. – №3. – С. 67-78.
6. Chen X., Liu M., Li D. Parental and Teacher Control and Support in Early Adolescents: Relations with Peer Trust and School Engagement across Cultures // Journal of Educational Psychology. – 2024. – Vol. 116. – №2. – P. 234-251.
7. Юсупова Г.Р., Рахимова З.М. Демократический стиль управления классом как фактор психологического благополучия учащихся начальной школы в Узбекистане // Научное обозрение: теория и практика. – 2023. – №5. – С. 89-97.
8. Zhang Y., Parent J. Democratic, Authoritarian, and Permissive Teaching Styles: Impact on Children's Emotional and Social Development // International Journal of Educational Research. – 2023. – Vol. 119. – Article 102156.